

RÓNAY LÁSZLÓ

Beérkezés

Töredék Vasadi Péterről

1937-ben született Budapesten. Irodalomtörténész, az ELTE BTK Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének professor emeritusa, a Vigilia szerkesztőbizottságának tagja.

Vasadi Péter, aki életének 90. évében a közelmúltban hunyt el, a mai magyar líra kiemelkedő alakja. Amikor megismertem, semmi íráság sem áradt belőle. Kék munkaköpenyt viselt, s hatalmas bakancsával dübörgött a padlón. Az Új Ember felelős szerkesztője valamiért megnehezelt helyettesére, s elhatározta, kerít egy új munkatársat, aki majd a körmére néz. Ez lett volna Vasadi Péter. Első pillanattól látzott, hogy erre a szerepre teljesen alkalmatlan. Naiv volt és kedves, sokak számára nevetség tárgya. A belégetek és számlákat kellett volna ellenőriznie, ehelyett azonban ideje nagyobb részét a 8-as szobában töltötte. Itt dolgozott a Vigilia stábjában: Mihelics Vid, Doromby Károly, aki Heinrich Böll írásait fordította, Hegyi Béla, Zemplényi Károlyné s olykor-olykor Rónay György, aki dossziékban hozta a következő szám anyagát. Ha Pilinszky nem külföldön tartózkodott, legszívesebben ide jött, s hallgatta Nyíri Tamást, aki a folyóirat egyik oszlopa volt. Vasadi Péter itt érezte otthon magát, itt vetette le azokat a gátlásait, amelyeket a kiadóhivatalok vezető-helyetteseként ragasztottak rá nem épp jóindulatú munkatársai.

Pilinszkyval és Dorombyval csevegett legtöbbször. Oldódásában Dorombynak volt a legnagyobb szerepe, mindenki Karcsija kitűnően értett a lélek zárainak felpattintásához. Ő vitte el a Vigilia havi összejöveteleinek egyikére. Ezekben a rokonszervezők és a „kütagok” vitték a szót, kiváló emberek sokasága gyűlt össze ezeken az estéken, nemcsak költők, hanem képzőművészek, művelődéstörténészek, orvosok... majdnem minden értelmiségi hivatás kiemelkedő elkötelezettjei. A központja kétségkívül Doromby Karcsi volt. A társaság színes eszmecseréi jótékonyan hatottak Vasadira, akinek érdeklődése az itt hallottak hatására egyre inkább az irodalom és a modern, egzisztenciális teológia felé fordult, s költői tehetsége hamar megmutatkozott. Szerencséjére. Máskülönben az intrikák áldozata lett volna, de ki törődik egy habókosnak ítélt költővel?... Kitűnő útmutatóra lelt Rónay György személyében, hiszen hasonló nyitottsággal határozta meg a katolikusnak mondott költészet lényegét, mint ő, s a néhány évvel fiatalabb Jelenits István lelkiességét ugyancsak követésre érdemesnek tekintette. Így aztán ellenkezés és fenntartás nélkül tekinthette sajátjának a „zsinati szellemet”, mely felfrissítette a megöregedettnek látszó egyházat, s visszakapcsolta a teológiai gondolkodás körébe azokat, akik a zsinat előtt tilalmazott eszméket vallottak és hirdettek. Az ő műveik (azokban az években volt nagy felfedezés Teilhard de Chardin eszmevilága, sietve fordították különféle nyelvekre Karl Rahner, Yves Congar és a többiek műveit, melyek kijelölték az Isten felé vezető utat) segí-

tették gondolkodása tisztulását. Kezdetről a nyelv, a kimondott szó tisztasága és igazsága vezérelte. A szavak erejéből születik meg a kölcsönös megértés és szeretet, vallotta Pilinszkyvel, aki *Néhány szó a szavakról* (Új Ember, 1968. november 24.) című cikkében ezt írta:

„Ha van is tudománya, maga a nyelv nem tudomány. Elsőrendűen: közlés és összeköttetés. Kimeríthetetlen eszköz arra, hogy hírt adjak magamról másoknak, s azonos szinten híreket szerezzek másokról a magam számára. A beszéd tehát: adás és befogadás. Nyitottság. Szeretet.

Ahol visszaélnék a szeretettel, vagy ahol megszűnik a szeretet, ott nyilvánvalóan elhal a beszéd eredendő értelme is és visszajára fordul művésze. Ahol a beszéd a tagadást, az elkülönülést, az elidegenedést szolgálja — előbb vagy utóbb maga is elhal, elnémul, s ha tovább él is, ez az élet aligha lesz több rákos burjánzásnál.

A szeretet elhalása minden nyelvromlás igazi gyökere, s az így támadt betegséget nem gyógyíthatja semmiféle tudós kezelés, nyelvészkedő gond, szerkezeti elemzés.

Mindez azt is jelenti azonban, hogy a beszéd véghetetlenül több is, mint a szigorúan filológiai értelemben vett nyelvi kifejezésformák. A világ is »beszél«, csak meg kell hallanunk a szavát. Sőt: ezzel kezdődik minden beszéd. Hallgatással. Meghallgatással. Tehát újra csak: nyitottsággal, vagyis szeretettel.

De minden beszéd legmélyén csönd lakik. Isten minden beszédet felülmúló csöndje, az a legfőbb és kimondhatatlan beszéd, mely szavainkban örökösen megtestesülni kíván, hasonlóképpen ahhoz, ahogyan az Ige tetet öltött közöttünk. Ezért írhatta Pierre Emmanuel hasonló, de sokkal gazdagabb elmefuttatásai során, hogy »minden gondolat — (emberi szó) — erőfeszítése végső határán: imádság«. S ugyaninnét Simone Weil nagyszerű definíciója a költői zsenialitásról, mely szerint »zseni az, aki szereti az igazságot, még akkor is, ha nem jutna tovább a pusztá dadogásnál«.

A nyelv elsőrendűen nem a nyelvészet, még csak nem is a költészet, hanem az ember megszentelődésének, a szeretet teljességének és kiteljesítésének a gondja.

A többi csak irodalom, és csak filológia.”

A Pilinszky által itt is, másutt is sokszor emlegetett francia költő, Pierre Emmanuel megnyilatkozásai, az irodalom lényegét megvilágító gondolatai Vasadi Pétert is ösztönözték. 1978-ban megjelent *Tűzjel* című kötetében (Szent István Társulat) egyik kommentárokkal gazdagított írása-vallomása (Pierre Emmanuel: *Isten csendje*) rávilágít e kapcsolat elemi erejére. S bár a francia szerző a csendről ír, Vasadi számára útmutató lehetett a gondolata, hogy a mai világból kiveszett a lélek bensőségesége, az igazi írónak azt kell(ene) visszacsempésznie.

„»Hinniünk kell ma is a lélek bensőséges életében. A kor tárgyilagos embere meg akarja hódítani az álmot és a csillagokat, s mi tanúi vagyunk a külső ambíciók formálódásának, ha nem is éppen diadalának.«

De mi ennek az ára? Föl kell ismernünk, hogy a szélsőség felé törő »lendület« szétmorzsolhatja az emberi bensőséget, ellöki magától a természetet, amit — bár szennyezett, fölsebezve, megcsonkítva —, de mégiscsak környezetének tudhat itt a földön; ám aki a kozmoszba lép, az ember »tisztá absztrakciója« csupán.

»A költői, vagy még inkább a vallásos hit« — amelynek legmélyebb bizonyossága, hogy a láthatatlan is a valóság része — mintha kihunyna. A »modern ember«, megszakítva kapcsolatát a Mindennel, »föl akar szabadulni a hit alól, lemond alapvető intuícióiról, ezt illúzióknak fogja föl, s elidegenedésének nevezi... Mindannyiunk kísértése, hogy lemondva a 'belülvalókról', szakítsunk a teljes valósággal. A költők gyakran elsőként teszik meg ezt a lépést«.

De a költők megéreztek a »csonka jelenlétet«, a hit hiányát a teljes valóságban. Mint modern alkimisták, különös kárpótlásként »az elveszett valóságból a belső időt akarták kivonni, hogy az embert újra a belső világ urává tehessék, s megszerkesztettek egy álmod, amelynek olyan ember a fölfedezője, ki maga teremtette misztériumait. E misztériumok nem kötődnek semmi előzményhez, semmi kezdethez, hanem formát öltöttek, átalakultak, s módosultak egy körforgásban a pszichikai anyag szubtilis folyamataként a szellem lombikjában. Vagy azt ajánlották a 'tisztá' szellemeknek, múltjuk felül önmagukat, kutassanak vég nélkül, fejtsék meg benső nyugtalanságukat, mint a rejtjelet, komponálják tökéletes hieroglifává az örök-kévalóságot, amelyben az ember kinyilatkoztatná magát magának, és egyben el is rejtőzhet önmaga elől.«

Megszületett »az illúziórikus bensőség, a belső élet eretneksége«. De a tanú, a kulissza-bensőség tanúja, továbbra is a költő maradt.

(...)

A költői teremtő aktus bizonyos értelemben misztikus megértést követel: a titokzatos valóság megreszketteti, közli jelenlétét, s a fogalmazásban ez a másik jelen van lényé mélyén. E magasságban vagy mélységben létrejött ölelés a benső élet szervezett, metodikus »tevékenysége«. Oppenheimer szavaival: a költő az örök intim és a közös összeillesztője. A személyest az egyetemeshez csatolja a bensőségben.

»A szó: üzenet.« A kapcsolat voltaképpen e különös madár-üzenet széljárása: ha nincs kapcsolat, sorvad a szó is. »A szó a szeretet egyik formája is lehet. De mert az emberi kapcsolatok leszegényednek, a világ nehezen találja meg a kellő szót.« Felületen érintkezünk, a múltékony pillanatok szakadozottságában, a másik csak sovány percek kerítése mögött villan föl előttünk, nincs idő a harmónia megteremtésére. Nem együtt élünk, csak egymás mellett. Nem együtt szenvedünk, nem egymás mélyét puhatólják föltett kérdéseink, megelégszünk az érdekek térképrajzaival, fáradtak vagyunk a megbocsátás erőfeszítéseihöz. Kapcsolataink már a találkozások első pillanatában széttartanak.

Pedig »a benső élet, vagy helyesebben a személyes élet nem más, mint egy titokzatos beszélgetés, mely elmélyül és az egymásnak ajándékozott figyelemben akar véget érni«. Ez a figyelem emberi, nem a kegyelem lecsapódása, mert bármikor akarhatjuk. Aki előhívja, aki misztériumait közölni akarja velünk, s aki megszüli bennünk a szót, e figyelmünkbe kapcsolódva, az a másik.

»A szó, a költészet, a művészet és minden gondolat csakis a másikkal való találkozásban születik meg. Talán — titokzatos paradoxon lévén — utólag.«
(...)

»Csöndet kell teremtenünk magunkban, de nemcsak a kiválasztott szavak számára, hanem magának a megszólalásnak szánt csöndet... Mérhetetlen az igazi csönd mélye. Vajon csak bennünk lehetséges? Korántsem. A zajban, és a tömegben is. Mindenütt, minden percben, minden szóban, mert a mindennapi életünk a mi klauzuránk. A metró vagonja a csönd helye. Az autók nyája a csönd tisztásain vágat. Egy rosszul sikerült társalgás őrzi a csöndet a szavak türelmében. A szívből a csönd mély kútja nyílik.«

Vasadi Péter a jelzett körülmények miatt késve induló költő volt, de hamar a figyelem középpontjába került. Az elemzések és méltatások közül Rába Györgyé (*Jelenések költője*. Vigilia, 1983. február, 139–141.) volt a legtalálóbb, megfigyeléseinek többsége máig érvényes. Nyomon követte, ahogy Vasadi megfékezte szertelen képi áradását, s folytonos fejlődéssel, önkontrollal már a 80-as évek elején elérkezett a kortárs líra csúcsára. Ezzel párhuzamosan bontakozott ki nevelő tevékenysége, egyre több fiatal számára lett egy lélektelen korban a lényeg felé vezető alkotásmód leghatásosabb képviselője.

Sokat és joggal emlegették méltatói, milyen sokat merített olvasmányából, a neokatolikusként számon tartott írók műveiből is. Mindent elolvasott, amit mértékadó személyiségek ajánlottak, egy-kettőről be is számolt a *Tűzjelben* vagy az *Új Emberben*, ahol végül mégis sikerült íróként elfogadtatnia magát, s így több-kevesebb békességre lelt, bár a háta mögött azért nevettek rajta, hiszen külsejében, a kék köpenyben és bakancsában valóban inkább obsitosra emlékeztetett.

Alig-alig esett szó azonban legfontosabb napi olvasmányairól, az Újszövetségről, kivált Szent Pál leveleiről. Beszélgetés közben néha váratlanul az Efezusi levélre terelte a szót — ez lehetett a kedvence, olykor erőforrása. Szívesen magyarázta azt a pár mondatát, amely az Apostolok cselekedeteiben elmondottakra rímel: az ezüstművesek felázadtak, mert Pál apostol igehirdetése nyomán lehanyatlott Artemisz istennő kultusza, s kevesebb szobrát tudták eladni. Valóságos lázadás tört ki, s csak a kedélyek lecsillapodása után folytathatta apostoli útját. Analógiát értett a történetben? Arra gondolt, hogy egyik-másik kiadóhivatali munkatársa valóságos lázadást szított ellene? (Nem sokkal később néhányukat csalás miatt el kellett távolítani.) Nem tudhatom. Az Efezusi levél azonban más vonatkozásban is nagyon fontos volt számára. A *Jelentés Babylonból* (Szépirodalmi, 1974) jó néhány versében, kivált azokban, amelyek áttételesen vagy közvetlenül a keresztény élet lényegéről szólnak, érezni lehet az Efezusi levél közvetlen, vagy közvetett hatását. A kötet címadó költeményében például:

(...)

*Nincs itt hely lapulónak, patkányfog
elvásik a sziklán. Feneketlen*

*kútba esik, ki repülni nehéz.
Onnan loccsan föl vad*

*lárma alulról? Mily vigadás
ez! Tépíték egymást szakadékba
csúsztott nyájként. Torkotokból
inkább sikítás, mint*

*alkonyi ének száll. Most
összeszorított csend van.
Kalapácsra várakozó vas
a végtelen üllőjén ez az este.*

*Kohó a figyelmünk.
Emlékezetünk hústépő
fogain ott villog
a mennyei éhség.*

Ekkorra Vasadi még nem teljesen szabadult ki Pilinszky bűvköréből, egyes kifejezéseiben, jelzős szerkezeteiben („mennyei éhség”) utalni lehet elődje nyelvezetének befolyására, abban azonban már nagy különbség mutatkozik közöttük, hogy az idősebb író egyre puritánabban, Vasadi pedig egyre dekoratívabban fogalmazta meg mondanóját. Rónay György *A magunk kenyerén* című antológiában (Szépirodalmi, 1971) így foglalta össze Vasadi Péter ekkori ars poeticája lényegét: „Mire megszólal — későn, már amikor a szerencsésebb többi rég túl van az első énekén —, olyan lesz a hangja, mint senki másé. Rekedt, mély, nyugtalanító, vagy fényes és lobogó. S olyan látomásokat közöl, amelyeket csak ő látott: ez a magányosan repülő. (...) ahhoz még mindenképpen idejében indult, hogy belekerüljön a háború viharába... Az égésben az »égők énekét« hallja már. Innét, ebből a megélt »Jelenések könyvéből« hozza fekete, kristályragyogású fényét, ikonszerűen merev képeit, erőket, sugarakat, szárnyak rejtélyes suttozását.” A jellemzés igazolásául álljon itt a *Merülésed* bevezetése:

*Mi más is vonzott volna
mint a sötétség!
Szemedben ezüst árkokcska
benne még halálad*

*törmeléke hever
a végső óra percei
az a sóhaj és hogy
szomjadban fölsikítottál*

*most süllýedsz lefelé
suhogó szárnyú egek közt*

*mereven, vérmaszatos
derekad még megalázva*

*az elfogadott vég
görcsét viseli, mint
kicsavart csuklód s
hegybe futott vállad*

*égett csontú madárként
karját széttárva pörög
hullik alá ez a test
elveszve sötét folyamokban*

*s újra kibukva alant
majd gyöngye reményünk
lángkörein átfúrja magát
lemerül és újra alásiklik*

*a Világ lomha szíve felé
át a tejútak vastag
üttöerein át a teremtés
tűzfarkú ködén*

*a tükkör-hű Semmi előtt
a derengő földi időn át
és mint aki súlyos
álmából fölijedve mozog*

Vasadi számára a Jelenések könyve adta a nyelvi impulzusokat, az Efezusi levélből merítette a keresztényi élet leglényegének összefoglalását. Mindezt átszínezte és elmélyítette szépirodalmi, filozófiai és teológiai olvasmányaiából szerzett ismereteivel, s ezek nagyon tudatos versbe foglalásával. Pál apostol intelmének szellemében („Korábbi életetekkel ellentétben vessétek le tehát a régi embert, akit megtevesztő kívánság romlásba dönt. Újuljatok meg gondolkodástok szellemében, s öltsetek magatokra az új embert, aki Isten hasonlóságára tiszta igazságban és szentségben alkotott teremtményt.” Ef 4,20–24). Az ismeretek erdejében a költő „képek vadonát” érzékelte, s ebben — mint Rába György mutatott rá, Dylan Thomas volt a mintája. „(...) ez a művészet — Rába jellemzése szerint — alámerülés az ösztönvilágba, ami ezúttal a bűn és megtisztulás, a tévelygés és igazság dilemmájával szembenézve vall.”

A *Tamariszkban* (Szépirodalmi, 1978) közölt versek egy része átmenetet képzett: csökkent a képek mennyisége, és jóval kifejezőbb lett a megszenvedett egzisztenciális igazságok megfogalmazásának módja. A költő így fogalmazott: a költészet több az embernél, alapanyaga a lét. A létben ott rejlik az ember vágyaival és törekvéseivel,

de az isteni szándék is, amely a szabad akarattal felruházott embert igyekszik megtisztítani vétkeiktől, hogy a jóra vezesse. Áttételesen így fogalmazta meg e haladás legfontosabb mozgatóját: „De ellenáll, ki látni tud, / minden sodortatásnak. / A káprázat a tükröké. / Az angyalok leásnak” (*Pinceének*). Ám nemcsak az angyalok törekszenek a lét lényegi tartalmait feltárni, hanem a költő is, aki a felismert igazság bizonyosságában talál védelemre: „A lélek kedvére szerethet. / Csörren? Reped? Mégis eltörhetetlen” (*Egy üvegüst elmékedése*). „(...) úszunk a csöndes / semmiben, de valahol / már forró nyár lobog. / Tüzei fenekednek, a / Tél jegébe harapnak.” Ez már a léten túli lét látomása, homályos sejtelve a mindent átmelegítő szeretetnek, amelynek legforróbb sugarait Teilhard de Chardin ómega-pontnak nevezte. Vasadi egyre céltudatosabban törekedett ennek közelségébe, s a *Tamariszok* szebb, telítettebb verseiben már el is jutott megtapasztalásáig.

A kor magyar lírájának egyik jelképe volt a titokzatos, kétségeinkben győzedelmeskedő látogatás („eljövetel”) és a látogató. Mesterművet írt róla Görgey Gábor (*A látogató* költészetének csúcsa) és Parancs János. Vasadi Péter *Panaszát* áthatja a várakozás telítettsége, de csak Káin arca villan fel a sötétben, amint részvétlenül pillant a reménykedőkre:

*Vártam Uramat, csak leballag
a dombról, kezében a kopott*

*szerelő táská csörög,
húzza a csengőt, bekiált:
— Mária! Itt vagyok, Mária, ne félj!
Nem jött. Nem jöhetett.*

*Káin arca
kivillant a sötétből,
de a könnyeitől
nem volt maszatos.*

Jóllehet késve indult, nagyon hamar beérte nemzedéktársait, ebben nagy segítségére volt tudatossága, az irodalomról kialakított képe, melynek középpontjában az őszintén megformált szavak és mondatok álltak. Méltatói egyetértettek abban, hogy a *Hó és madarakban* (Szépirodalmi, 1982) a kortársi líra magaslatára ért. Azon túl műveltsége, olvasmányai elmélyítették gondolkodását és feltárták előtte az evangéliumok üzenetét, de versvilága nem változott lényegesen. A Pilinszky utáni transzcendens szemlélet- és kifejezőmód vezéralakjaként európai léptékkal mérhető alakja lett a neokatolikus lírának. Szemléletének tágassága és nyitottsága lett hatásának egyik legfontosabb jellemzője, egyben kifejezőmódja meghatározó eleme. Felülemelkedett veszteségein, pontosabban erényt formált belőlük, kemény lett és megingathatatlan a hitben, felfedező a tudásban.

KÜLÖNBSÉG

Rónay György emlékének

*A kertemen,
 akár a déli fényköd,
 áthömpölyögsz.
 A fák között árnyékba érsz,
 majd hirtelen
 torok-sötétben fősugárzol.
 Hátad kitisztul,
 mint az ég, átlátok
 fényes válladon.
 Elhagytaalak, de megelőzől,
 oldalt villog a térded.
 Benned vagyok,
 mégis megyek elébed.
 Átáramolsz fenyőimen,
 ők meg fősosztanak, akár
 varratlan szócsoportjaid fogam:
 e fényes törzsnek
 ajka van!
 Ki vagy,
 megrágható világosság
 és ragozott sötét?
 Sugárral megfenyítesz.
 Szó-csonkjaim letördeled.
 A földnek éjjel
 égi tükröt állítasz:
 ni, hogy világítunk!
 Itt lent
 vakságunkból kicsillogsz,
 ott fent
 a csillagok
 sötétje vagy,
 te
 szent Különbség.*

Szinte észrevétlenül lett a hazai keresztény líra útmutató vezér-
 alakja, egy új hangon megszólaltatott imádságos hitélmény kifeje-
 zője: „(...) meglepő s föltáró-értékű képek sokasága és egy többdi-
 menziós költői világkép kialakítása bőven elég ahhoz, hogy (...)
 ezután mai líránk legkiválóbb képviselői közt tartsuk számon” (Rába
 György). S ez a rangja haláláig megmaradt, azon túl pedig csak
 növekedni fog.